

نقش انتظار در تحقق ارزش‌های امنیت اجتماعی

محمود کریمی^۱

چکیده

از ضروریات و لازمه هر جامعه، امنیت است که همه افراد باید از آن برخوردار باشند. خواه امنیت فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، اخلاقی و اجتماعی باشد، که در اینجا به امنیت ارزش‌های اجتماعی پرداخته شده است. یکی از تأثیرگذارترین مباحث مهدوی علیه السلام که به امنیت اجتماعی جامعه کمک فراوانی می‌کند، بحث فرهنگ انتظار است. یکی از اثرگذاری‌های انتظار بر امنیت اجتماعی این است که انتظار درست به منتظر، روحیه مسئولیت‌پذیری، خداآوری و مقاومت، ایستادگی در برابر ضد ارزش‌ها و تقویت پیشرفت ارزش‌هایی که باعث امنیت اجتماعی می‌شوند می‌دهد که در اینجا به تأثیرگذاری فرهنگ انتظار بر تحقق ارزش‌های امنیت اجتماعی که سبب ایجاد جامعه‌ای سالم و بانشاط و معنوی می‌شود پرداخته شده است. اگر افراد جامعه دارای فرهنگ انتظار باشند ناخودآگاه به خودسازی و دگرسازی و به فکر زمینه‌سازی ظهور حضرت علیه السلام هستند، این مقاله از نگاه مهدویت به امنیت اجتماعی پرداخته است تا بتواند از این منظر به امنیت اجتماعی جامعه کمکی کرده باشد. این مقاله به روش تحلیلی و توصیفی نوشته شده است.

واژگان کلیدی: انتظار، ارزش‌ها، امنیت، امنیت اجتماعی

مقدمه

انتظار در فرهنگ اسلامی از جایگاه بسیار بالایی برخوردار است. آنچه از مجموع آیات و روایات اسلامی و مفهوم خود کلمه انتظار استفاده می‌شود این است که انتظار، در تمام ابعاد زندگی فردی و اجتماعی، عامل رشد و اصلاح جامعه و عامل مقاومت و پیشرفت، بیداری و بقای جامعه است. اهمیت و پرداختن به بحث فرهنگ انتظار یکی از ضروریات مباحث است، چرا که هر جامعه‌ای برای رهایی از فرهنگ‌های غلط، به ویژه فرهنگ غرب باید با مسائل مهدویت به خصوص بحث انتظار، آشنایی داشته باشد. از فواید انتظار، فرهنگ‌سازی درست، بردن جامعه به سوی معنویات و تکامل است. انتظار، فرهنگ و مفهومی است که در ساختار ذهن و اندیشه و روش زندگی کردن و در بینش سیاسی ما نسبت به زمان حال و آینده تأثیرگذار است. «آینده یا آینده‌نگری به حال شخصی و آماده‌باش می‌گویند که از وضع موجود ناراحت و برای وضع بهتری تلاش می‌کند.»^۱ از دیگر فواید انتظار، امنیت بخشی به جامعه است.

هر جامعه‌ای برای رسیدن به تکامل، معنویات و یا پیشرفت، سربلندی و قله‌های عزت و افتخار، به امنیت نیاز دارد. اگر امنیت در جامعه نباشد آن جامعه پیشرفت و عزت خود را از دست می‌دهد و فرهنگ بیگانگان نفوذ خواهد کرد. برای جلوگیری از نفوذ فرهنگ بیگانگان و داشتن جامعه‌ای با عزت و افتخار، آن جامعه باید از فرهنگ انتظار غافل نباشد و فرهنگ انتظار را در جامعه خود پیاده کند؛ انتظار با توجه به اینکه حالت روحی و درونی است از حالت روحی و دورنی باید به حالت بیرونی که همان تلاش و کوشش است تبدیل شود تا انتظار اثرگذاری خود را نشان دهد. با توجه به تحقیق‌های فراوانی که شده پژوهش و تحقیقی در این راستا دیده نشده است، بیشتر بحث‌های امنیتی در بحث امنیت ملی بوده و تنها چند کتاب به عنوان امنیت اجتماعی، آن هم به صورت فهرست و تعاریف امنیت بحث شده است، مانند کتاب *امنیت/اجتماعی*، اثر منیژه نویدنیا؛ *امنیت/اجتماعی در آموزه‌های وحیانی*، اثر علی اصغر همتیان و در موضوع امنیت اجتماعی مطالبی در کتاب‌های دیگر نیامده است و در این مقاله به این بحث با ایده جدید و نو بررسی شده است. در بحث انتظار، پژوهش‌های فراوانی انجام شده و کتاب و مقالات زیادی

۱. ناصر مکارم شیرازی، مهدی/انقلاب بزرگ، ص ۱۰۱.

نوشته شده است، از قبیل کتاب *در انتظار پویا* اثر آیت‌الله محمد مهدی آصفی که در این کتاب به مباحث انتظار، تعاریف، مفاهیم و گونه‌های آن پرداخته و حضرت آیت‌الله مکارم شیرازی در کتاب *مهدی/انقلاب بزرگ* در تعریف انتظار مباحث خوبی مطرح کرده‌اند، و یا حسن عبدی‌پور در *نقش اجتماعی انتظار* مباحث راجع به انتظار بیان کرده‌اند، اما به موضوع اجتماعی آن نپرداخته‌اند.

مطالب در این تحقیق از نگاه مهدویت با این عنوان که انتظار مهدوی چقدر می‌تواند بر امنیت اجتماعی جامعه کمک کند و چقدر تأثیرگذار است، بحث شده است.

سؤال اصلی این تحقیق این است که آیا انتظار نقشی در تحقق ارزش‌های اجتماعی دارد؟ و پرسش فرعی اینکه انتظار، چه نقشی در ایجاد ارزش‌ها برای شکل‌گیری امنیت اجتماعی ایفا می‌کند؟

در این تحقیق در بحث‌های انتظار و ابعاد مفاهیم آن از روش توصیفی و در بحث امنیت و تأثیر انتظار و اثرگذاری انتظار بر امنیت اجتماعی از روش تحلیلی استفاده شده است.

۱. مفاهیم

الف) مفهوم انتظار

انتظار در لغت «مصدر باب افتعال از ماده نظر است و به معنای جستجو کردن و اندیشیدن و درنگ کردن در امور، نگهبانی، چشم به راه بودن، و نوعی امیدداشتن به آینده است»^۱. با این توضیح می‌توان دریافت که انتظار حالتی درونی - روانی با درنگ و تأمل است. انتظار، کیفیتی روحی است که موجب به وجود آمدن حالت آمادگی برای آنچه انتظار دارند می‌باشد و ضد آن یأس و ناامیدی است. هر چه انتظار بیشتر باشد آمادگی بیشتر است. «انتظار به مفهوم مذهبی‌اش، امید به آینده است، آینده‌ای که در آن مردم جهان، از زور و فشار و استبداد و تسلط نظام‌های غلط، نجات پیدا کنند و رژیم‌های ضد انسانی از میان بروند و

۱. حسن مصطفوی، *التحقیق فی الکلمات القرآن*، ج ۱۲، ص ۱۶۶.

زندگی پر نشیب و فراز انسان‌ها که از آغاز با نبرد و کشتارهای فجیع همراه بوده است، پر از صلح صفا و آرامش گردد و حق پرستان پیروز و باطل‌گرایان نابود شوند.^۱

«انتظار، مفهومی اسلامی و ارزشی فرهنگی است که از آن رفتار فرهنگی معینی سرچشمه می‌گیرد و برای تخدیر و مانعی برای حرکت تبدیل می‌شود و گاهی نیز از آن برداشت مثبت دارند که در این صورت عاملی برای حرکت، قیام و انگیزه در زندگی افراد خواهد بود. بنابراین، ناچاریم از انتظار تصور بگیرد. بعضی مردم گاهی از انتظار برداشت منفی می‌کنند که در این صورت انتظار به مفهومی شفاف و دقیقی داشته باشیم.»^۲

انتظار یک فرهنگ است و مفهومی فرهنگی دارد که در ساختار ذهن و اندیشه، روش زندگی کردن و در بینش سیاسی ما نسبت به زمان حال و آینده تأثیرگذار است.

انتظار یا آینده‌نگری به حال شخصی و آماده باش می‌گویند که از وضع موجود ناراحت و برای وضع بهتری تلاش می‌کند.^۳ اینک بحث ما درباره چنین انتظاری است که در اینجا به طور اختصار به توضیح آن می‌پردازیم: آنچه از مجموع آیات و روایات اسلامی، مفهوم خود کلمه انتظار استفاده می‌شود اینکه انتظار، در تمام ابعاد زندگی فردی و اجتماعی، عامل رشد و اصلاح، عامل مقاومت و پیشرفت، عامل بیداری و بقای جامعه و سرانجام عامل حرکت، جنبش و قیام است و از عقاید تاریخ‌ساز و انقلاب‌آفرین اسلامی نشأت گرفته که بذر اصلی قیام جهانی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه می‌باشد.

افرادی که میانه خوبی با انتظار ندارند و یا برخی افراد غافل و بی‌اطلاع یا اشخاصی که کج‌اندیش و کوتاه‌فکرند، انتظار را چشم به راهی و منتظر بودن را عامل رکود، پسرفت و عقب‌ماندگی می‌دانند. شاید تصور آنان چنین است که افراد باید از هر کوششی در راه اصلاح جامعه دست بردارند و در برار زورگویان و ظالمان و مفسدان اجتماع بشری سکوت کنند و مانند مرده‌ای متحرک، در تابوت انتظار دراز کشیده و دست روی دست بگذارند و به خواب غفلت فرو روند و برای فرا رسیدن زودتر ظهور و پایان یافتن ظلم و فساد به گسترش ظلم و جور و فساد،

۱. حسن عبدی‌پور، نقش اجتماعی انتظار، ص ۱۶.

۲. محمدمهدی آصفی، انتظارپویا، ص ۲۱.

۳. ناصر مکارم شیرازی، مهدی انقلاب بزرگ، ص ۱۰۱.

کمک کنند تا جامعه پر از ستم و تباهی گردد و ظهور امام زمان عجل الله فرجه نزدیک شود، در حالی که چنین برداشتی از مفهوم انتظار، نادرست بوده و بدترین و گمراه‌کننده‌ترین مفهومی است که می‌توان به انتظار نسبت داد و چنین افکار غلط، یاری کردن به دشمنان فرهنگ مهدوی عجل الله فرجه و ترویج فرهنگ غلط غربی خواهد بود.

ب) امنیت اجتماعی

در اینجا به برخی تعاریف در مورد امنیت اجتماعی اشاره می‌شود. برای امنیت اجتماعی تعریفی یکنواخت و خاص ارایه نشده است و به همین علت هر کدام تعاریف جداگانه‌ای برای امنیت اجتماعی بیان کرده‌اند:

۱. استفاده از توانایی جامعه برای حفظ ویژگی‌های اساسی خود می‌باشد که در برابر تهدیدهای واقعی و یا احتمالی برای حفظ و تکامل الگوهای سنتی، زبان، فرهنگ، مذهب، هویت ملی است.^۱

۲. امنیت اجتماعی شخص به معنای امنیت جان، مال، آبرو و موقعیت اجتماعی شخص می‌باشد که از جانب افراد و دیگر گروه‌ها، موقعیت فرد و اجتماع مورد تهدید قرار نگیرد.

۳. امنیت اجتماعی به این معناست که «از آنچه به صورت طبیعی و خدادادی، یا به طریق عادلانه به دست آمده و با عوامل اجتماعی تهدید نشود و آنچه را نداریم بتوانیم بدون خوف به صورت عادلانه به دست آوریم.»^۲

از جهتی تعریف امنیت اجتماعی به نوعی همان تعریف امنیت است. اگر بخواهیم یکی از تعاریف امنیت اجتماعی را انتخاب کنیم که هم شامل امنیت اجتماعی و امنیت شود، همین سوم است. چون که تعریف درستی که از امنیت می‌توان برداشت کرد و با توجه به اینکه امنیت و امنیت اجتماعی تعریفی نزدیک به هم دارند، تعریف سوم، تعریف مناسبی است.

در اینجا می‌توان تعریف دیگری از امنیت اجتماعی ارایه کرد. امنیت اجتماعی به بیان رسمیت و شناختن گروه‌ها و جمع‌های اجتماعی است که افراد به جهت تعلق و وابستگی به آنها

۱. منیژه نویدنیا، امنیت اجتماعی روایتی جامع، مطالعات راهبردی، ص ۷.

۲. علی اصغر همتیان، امنیت اجتماعی در آموزه‌های وحیانی، ص ۴۶.

خود را عضوی از آن دانسته و به دلیل مشترک داشتن در منافع و سرنوشت نسبت به هم احساس مسئولیت می‌کنند، امنیت اجتماعی، نقش هویت‌سازی برای افراد جامعه دارد. امروزه امنیت در علوم اجتماعی اقسام مختلفی دارد و در معنای خاص خود به کار می‌رود. در زیر به اقسامی از امنیت با تعاریف مختصری اشاره می‌کنیم.

امنیت شخصی و فردی

«به معنای امنیت فرد در زندگی خود و سلامت جسم و صحت فرد و شهرتی که دارد در حد و محدودیتی که قانون مقرر داشته است.»^۱ «به معنای وثیقه و ضامن هم آمده است.»^۲ امنیت فردی، عنصری است از عناصر آزادی افراد به اینکه آنان از حبس و بازداشت و کیفرهای استبدادی در امان باشند.^۳

امنیت عمومی

«فعالیت حکومتی است که هدفش استقرار امنیت در کشورها می‌باشد و این فعالیت‌ها متضمن کارها و اعمال دفاع اجتماعی و مدنی، تنظیم عبور و مرور، رعایت آداب عمومی و اطفای حریق‌ها می‌باشد.»^۴ استقرار امنیت، صفتی لازم برای تولید و آسایش (همگانی) است.

۲. انتظار و خداپاوری

از راهکارهایی که می‌توان برای امنیت اجتماعی و کمک به آن استفاده کرد، انتظار و خداپاوری است. یکی از این راه‌هایی که انتظار در کنار خداپاوری به ما می‌آموزد و ما در اینجا به آن می‌پردازیم خودشناسی است.

الف) خود شناسی

برای بشر که فطرتاً دارای حب ذات است، طبیعی است که به خود بپردازد و در حال تلاش و کوشش برای شناخت کمالات خویش و برای رسیدن به آن باشد، پس خود شناسی و ضرورت

۱. حارث سلیمان الفلوقی، المعجم القانوني، ص ۶۳۰

۲. همان.

۳. احمد زکی بدوی، معجم مصطلحات العلوم الاجتماعیه، ص ۳۷۰.

۴. همان.

آن بدیهی و طبیعی است و همیشه این سؤال را از خود پرسیده است که از کجا آمده و بعد از مدتی زندگی کجا می‌رود. خودشناسی راهی است برای خداباوری فرد و تا خود را نشناسد نمی‌تواند به خداباوری برسد و اگر خود را شناخت، مقام و ارزش او در اجتماع بالا می‌رود و مواظب رفتار، کردار و حرف‌زدن خود می‌باشد. اگر افراد جامعه به خودشناسی برسند به خداباوری هم می‌رسند و با اعمال درست خود به امنیت اجتماعی جامعه خود کمک فراوانی می‌کنند و اگر به خودشناسی نرسند، زندگی پوچ و بی‌هدفی دارند و با این غفلت و سرگرمی‌های دنیا راه تکامل و سعادت و خوشبختی خود را از دست داده و به انحراف کشیده می‌شوند و این بزرگ‌ترین ناامنی برای اجتماع است اگر جامعه به خودشناسی نرسد خداباوری ندارد و امنیت اجتماعی جامعه از بین می‌رود.

«شناخت و معرفت انسان به خود، یکی از مهم‌ترین مسائلی است که در ادیان توحیدی، به ویژه در دین اسلام از موقعیت ویژه‌ای برخوردار است. علامه مصباح یزدی خودشناسی را یکی از مهم‌ترین مسائل ادیان دانسته است که باعث می‌شود انسان را به حقائق طبیعت و اسرار خلقت رهنمود کند.»^۱

«همه تلاش‌های انسانی، اعم از علمی و عملی، برای تأمین لذاذ و منافع و مصالح انسان انجام می‌گیرد. پس شناختن خود انسان و آغاز و انجام او و همچنین کمالاتی که ممکن است به آنها نایل گردد، مقدم بر همه مسائل، بلکه بدون شناختن حقیقت انسان و ارزش‌های واقعی او، دیگر بحث‌ها و تلاش‌ها بیهوده و بی‌پایه است.»^۲ می‌شود از انتظارمطلوب کمک گرفت. اگر به دنبال فرهنگ انتظار باشیم در مسیر انتظار، اولین چیزی که به ما یاد می‌آموزد، شناخت خود و به عبارتی خودشناسی است. اگر فرد خود را خوب بشناسد به جایگاه انسانیت، قرب مقام خود پی می‌برد و گمشده خود را پیدا می‌کند. در اینصورت شخصیت خود را می‌شناسد و برای خود و انسانیت، کرامت خود، احترام و ارزش قائل است. چنین شخصی می‌تواند امنیت اجتماعی جامعه خود را بسازد.

۱. محمدتقی مصباح یزدی، به سوی خودسازی، ص ۲۰.

۲. همان، خودشناسی برای خودسازی، ص ۹.

«می‌توان گفت خودشناسی، یعنی اینکه انسان به هویت و حقیقت انسانی و جایگاه رفیع خویش در هستی واقف گردد و بداند که خالق هستی، سرمایه‌های ارزشمند و به عبارتی ذخایری در اختیار او گذاشته است که تعالی و تکامل او را فراهم می‌کنند.»^۱

«اصراری که ادیان آسمانی و پیشوایان دینی و علمای اخلاق، بر خودشناسی و به خودپدازی دارند، همگی ارشادی است به همین حقیقت فطری و عقلی قرآن شریف، فراموش کردن نفس را لازمه فراموش کردن خدا میدشود.»^۲

پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ می‌فرماید: «**من عرف نفسه، عرف ربه**»^۳ کسی که خودش را شناخت، پروردگارش را شناخت».

در احادیث اسلامی در مورد شناخت، بر مسئله خودشناسی و شناخت نفس تأکید فراوانی شده است و از خودشناسی به عنوان کلید جهان‌شناسی و خداشناسی یاد شده است و روایاتی در باب خودشناسی و جایگاه آن بیان گردیده که خودشناسی چقدر اهمیت دارد. پس اولین درجه و اولین راه برای یک منتظر حقیقی و یک انتظار درست، شناخت خود است و اگر می‌خواهد به درجه منتظر حقیقی برسد باید اول خود را بشناسد، چرا که شناخت خود، راه و مسیری است برای شناخت معبود خود و منظور از خودشناسی، شناختن انسان از نظر استعدادها و نیروهایی است که او را در راه تکامل انسانی کمک می‌کنند.

از امیرالمؤمنین عَلَيْهِ السَّلَام روایات بسیاری نقل شده است که شناخت خود باعث شناخت خداوند می‌شود: امیرالمؤمنین علی عَلَيْهِ السَّلَام می‌فرماید: «عجبت لمن ینشد ضالته...»^۴ در شگفتم از کسی که گم شده‌اش را می‌جوید در حالی که خود را گم کرده است و نمی‌جویدش».

روایت دیگری از حضرت عَلَيْهِ السَّلَام که می‌فرماید: «افضل المعرفة، معرفة الانسان نفسه»^۵ برترین شناخت، شناخت انسان از خویش است».

۱. مرتضی مطهری، مجموعه آثار، ج ۲، ص ۲۸۵.

۲. محمدتقی مصباح یزدی، خودشناسی برای خودسازی، ص ۹.

۳. میرزا حسین نوری، مستدرک الوسائل، ج ۲، ص ۳۱۰.

۴. همان، ج ۲، ص ۳۱۰. «عجبت لمن ینشد ضالته و قد اضل نفسه فلا یطلبها».

۵. همان.

«من عرف نفسه فقد عرف ربه؛^۱ کسی که خود را نشاسد در حقیقت خدای خود را هم نشناخته است». حضرت در روایت دیگر راجع به اهمیت شناخت خود، می‌فرماید: «لا معرفة کمعرفتک بنفسک؛^۲ هیچ شناختی مانند شناخت تو از خویش نیست.»

از این روایت، اهمیت شناخت نفس خود روشن می‌شود و در تکامل انسان به سوی خداواری مؤثر است. نقش خودشناختی از هر شناخت دیگری در تکامل و پیشرفت انسان بیشتر است.

امیرالمؤمنین علی علیه السلام می‌فرماید: «من عرف نفسه کان لغيره...؛^۳ آنکه خود را بشناسد، غیر خود را بهتر می‌شناسد.» پس شناخت خود برای شخص منتظر ضروری است تا از اطراف و جامعه خود غافل نباشد، چرا که انسان بزرگ‌ترین آیات الهی و بهترین آینه‌ای است که می‌توان به وسیله آن خداوند متعال را دید، هر آنچه انسان در آینه خود بنگرد و خود را خوب بشناسد سبب شناخت خداوند متعال می‌شود، چون که خودشناسی کلید و راه خداشناسی است.

وقتی منتظر به این درجه خودشناسی رسید و در راه شناخت به خداواری رسید، این نه تنها باعث امنیت درونی خود می‌شود، بلکه به خاطر رسیدن به این معرفت و درجه از شناخت همیشه و در هر حال وظیفه منتظر را انجام می‌دهد و خود را همیشه در محضر معبود و حجت الهی می‌بیند و از هر کار و حرکت و افعالی که مورد رضایت خداوند و امام زمان علیه السلام خود نیست، نه تنها پرهیز می‌کند بلکه دیگران را هم از آن عمل آگاه می‌نماید. منتظر همیشه در این فکر است که برای زمینه‌سازی ظهور حضرت علیه السلام گام بردارد، که چنین روحیه‌ای به خودشناسی رسیده است و به خودسازی می‌پردازد و حتی به دگرسازی هم می‌اندیشد. دوری از افعالی که موجب به هم‌زدن آرامش افراد و جامعه شود، این خود بهترین امنیت است که برای جامعه به ارمغان می‌آورد و جامعه‌ای که در آن گناه و هرج و مرجی نباشد، در آن جامعه، احساس امنیت می‌شود و می‌توان امنیت را در آن دید و یکی از وظایف منتظر امام زمان علیه السلام که در حال

۱. همان.

۲. همان.

۳. محمد محمدی ری شهری، میزان الحکمه، واژه معرفت «من عرف نفسه کان لغيره أعرَف».

زمینه‌سازی ظهور است و تأثیر فراوانی در امنیت جامعه دارد، خودسازی است که باعث تأثیرگذاری و جذب افراد جامعه شده و این امر امنیت اجتماعی را در پی دارد.

انسان باید خود را خوب بشناسد که همین شناخت خود سبب خداباوری می‌شود و هر کسی خداوند متعال را باور کرد در درون خود آرامش و امنیت خاطر دارد و برای جامعه خویش هم امنیت می‌آورد و طبق روایت «من عرف نفسه فقد عرف ربه» می‌شود گفت انتظار و تأثیر آن بر خداباوری سبب امنیت در جامعه شده، شخص منتظر می‌تواند جامعه امن را برای ظهور آماده و زمینه‌سازی کند. پس منتظری که در تمام اعمال و اوقات و لحظات زندگی خود را به خاطر رضایت و نگاه منتظر انجام می‌دهد و به امید و رضایت او گام برمی‌دارد و همیشه و در هر حال به یاد منتظر به سر می‌برد، چنین انتظار مطلوب، بر خداباوری او تأثیر فراوانی می‌گذارد، چرا که مطیع فرمان امام زمان علیه السلام خود بودن و منتظر حقیقی شدن سبب تقرب او به درگاه خداوند متعال گردیده و او را به درجه عبودیت می‌رساند و مزه عبودیت و بندگی را به او می‌چشاند.

ب) توحید

گسترش توحید و یکتاپرستی در جامعه، کارکردهای فراوانی دارد. یکی از آن کارکردها، امنیت اجتماعی، هم‌دلی همکاری و وحدت جامعه می‌باشد. توحید باعث از بین رفتن فسق، فجور و شرک و ظلم‌ها شده و سبب برپایی فرهنگ درست و اعتقاد به باورهای درست در جامعه می‌شود. در سایه توحید که یگانه‌پرستی و دین‌داری در جامعه شکل می‌گیرد به امنیت اجتماعی و شکل‌گیری باورهای صحیح در جامعه کمک می‌کند. یکی از این باورها که باعث شناخت توحیدی جامعه از می‌شود فرهنگ انتظار مطلوب است. از راه‌های خداباوری و رسیدن به تکامل افراد، توحید باوری است. توحید زیر بنای همه ادیان الهی به خصوص دین مبین اسلام است. همه انبیا یک هدف برای رسالت خود داشتند و آن مسئله توحید است، همه پیامبران از حضرت آدم علیه السلام تا حضرت خاتم‌الانبیاء صلی الله علیه و آله و امامان معصوم علیهم السلام یک هدف مشترک داشتند و آن برافراشتن پرچم توحید و دعوت به پرستش توحید بوده است. اگر جامعه، توحیدمحور و توحیدپذیر باشد در جامعه انحراف‌های اعتقادی، فرقه‌های انحرافی، و ظلم ستم و زشتی دیده نمی‌شود. وقتی ایمان به یگانگی خداوند متعال باشد به فرامین الهی عمل می‌شود و به

حجت‌های الهی که مریبان و راهنمایان جامعه‌اند برای رسیدن به سعادت و تکامل جامعه آمده‌اند احترام قائل بوده و از آنان پیروی می‌کنند.

«امام صادق علیه السلام اولین علم و معرفتی را که همه مردم باید به آن آگاه باشند، خداشناسی (توحید) می‌دانند.»^۱

«منظور از شناخت خداوند رسیدن به حقیقت ذات باری تعالی نیست؛ زیرا شناخت ذات او به هیچ وجه در حیطه علم ممکنات قرار نمی‌گیرد.»^۲

«مهم‌ترین کارکرد اجتماعی توحید و یکتاپرستی، ایجاد جامعه سالم و عدالت‌پیشه است. جامعه‌ای که بر عنصر یگانگی خدا بنا نهاده شود، به این بینش و نگرش دست می‌یابد که خداوند همه را به یکسان و از خلقتی واحد آفریده است. بنابراین، هرگونه اختلاف از نظر نژادی و یا برتری‌های دیگری از این دست، در اندیشه و بینش توحیدی مردود شمرده می‌شود و نگرش افراد مؤمن و اهل توحید به جامعه و افراد انسانی، نگرش مثبت و سازنده خواهد بود.»^۳

اگر جامعه اطاعت‌پذیری داشتند و سخنان حجت‌های الهی را سخنان خداوند می‌دانستند، چنین جامعه‌ای وحدت داشته و موحد خواهد بود و در برابر شیاطین درونی و خروجی مقابله می‌کند و برای جامعه‌ای سالم، آرام بخش و امنیت اجتماعی تلاش و کوشش کرده و به فرامین حجت‌های الهی که راهنما و رهبران جامعه هستند گوش فرامی‌دهند. چنین اجتماعی با این ویژگی‌ها مدینه فاضله و جامعه توحیدی است که امنیت اجتماعی را در پی دارد. توحید با فرهنگ انتظار سبب امنیت اجتماعی خواهد شد.

«دورکهایم با تعابیر فوق، ظهور مناسک و مذاهب جدید را متناسب با شرایط روز جامعه مورد اشاره قرار می‌دهد، چرا که اندیشه وی، اصولاً جامعه‌پیدایش اعتقادات را هم آسان‌تر می‌کند؛ زیرا افراد در هیجان ناشی از اعیاد و جشن‌های اجتماعی، نسبت به هم نزدیک‌تر شده نوعی هم‌دلی با هم پیدا می‌کنند.»^۴

۱. کلینی، کافی، ج ۸، ص ۵۰.

۲. همان، ج ۸، ص ۲۴۷.

۳. محمدتقی ربانی، «جامعه موعود صالحان، الگوی جامعه توسعه یافته»، پژوهش‌ها مهدوی، ش ۱۵، ص ۸۸.

۴. جابر دانش، جامعه‌شناسی دین، ص ۲۹۳.

پس توحید پرستی در امنیت اجتماعی مؤثر و اثرگذار است. اگر جامعه‌ای بخواهد توحیدی باشد و زیر پرچم توحید که همان یگانگی خداوند متعال است زندگی مطلوب و سعادت‌مندی داشته باشد باید با فرهنگ انتظار آشنا و به برنامه‌های آن عمل کند، چرا که یکی از برنامه‌های انتظار دعوت مردم به تقوا و فقط پرستش خداوند متعال و دوری از بت‌پرستی و اعمال زشت است. فرهنگ انتظار مطلوب، باعث پاک‌سازی جامعه می‌شود و مسیر امنیت اجتماعی جامعه را برای زمینه‌سازی ظهور آماده می‌کند.

پس می‌توان از نگاه انتظار به توحید نگاه کرد و منتظر از راه انتظار که به توحید و خداآوری رسیده باعث می‌شود جامعه از منتظرانی تشکیل شود که برای زمینه‌سازی ظهور می‌کوشند، چنین فرهنگی ناخودآگاه موجب امنیت اجتماعی می‌گردد، وقتی افراد جامعه به وسیله توحید و فرهنگ انتظار به خداآوری رسیدند باعث جلوگیری از فساد در اجتماع می‌شوند و در نتیجه امنیت اجتماعی را برقرار می‌کنند و در جامعه‌ای با فرهنگ انتظار زندگی مطلوبی که مورد رضای حجت الهی باشد خواهند داشت، چنین افرادی زیر پرچم توحید حرکت می‌کنند و این سبب زمینه‌سازی ظهور خواهد شد، پس می‌توان گفت، توحید پرستی در امنیت اجتماعی مؤثر و اثرگذار است.

مهم‌ترین اعتقاد عنصری که در اسلام باعث امنیت در جامعه می‌شود بحث اعتقاد و خداآوری است، اجتماعی که به وجود خداوند داشت و خداوند را تنها و یگانه معبود دید چنین اعتقادی سبب وحدت و همدلی و یک‌رنگی و اتحاد و انسجام جامعه خواهد شد که نتیجه آن صلح، آرامش، صمیمیت و امنیت است. توحید همراه فرهنگ انتظار است که باعث امنیت اجتماعی و زندگی‌های مطلوب و آرام بخش می‌گردد. انتظار باعث می‌شود که نگاه منتظر توحیدی شود و تنها خود را بنده خدای یگانه بداند و فقط برای او عبادت و بندگی کند و به خاطر دستور او مطیع و فرمان‌بر حجت الهی شود و این منتظر در همه حال مواظب و مراقب نفس خود است تا رضایت مولای خود را به دست آورد و همین اعتقاد و باور، سبب هم‌گرایی افراد و صلح صفا و آرامش و امنیت جامعه می‌گردد.

ج) معاد

معاد از «عود» گرفته شده و در لغت به معنای رجوع و بازگشت است.^۱ چون اسم زمان و یا مکان است، به معنای بازگشت به سوی یک مکان یا زمان است و در قرآن کریم کلمه معاد به معنای مکان رجوع به شمار رفته است. «انّ الذی فرض علیک القرآن لرادک الی معاد».

و در بعضی جاها به معنای قیامت آمده است. «انّه هو یبدئ و یعید».^۲ یعنی زنده شدن پس از مرگ و بازگشت به همان روز اول است که در قیامت دوباره همه زنده می‌شوند تا اعمال خود را ببینند، این زنده شدن پس از مرگ را هم معاد می‌گویند.

اهمیت معاد

بحث ما در مورد معاد نیست، اما از این منظر نگاه می‌کنیم که انتظار و خداباوری در امنیت اجتماعی مؤثر است، و ما در اینجا از رابطه انتظار با معاد بحث می‌کنیم که اعتقاد به معاد، بر امنیت اجتماعی تأثیر دارد، حال قبل از ورود به بحث از اهمیت و تأثیر معاد به طور مختصر از رابطه آن با انتظار بحث می‌کنیم.

«زندگی دنیا نمی‌تواند هدف نهایی آفرینش انسان باشد، زیرا حیاتی است موقت، کوتاه و آکنده از مشکلات و سختی‌ها و سرانجام آن نیستی و نابودی است. بنابراین، اگر معادی در کار نبوده، حیات انسان محدود در زندگانی دنیوی باشد، خلقت انسان عبث و بیهوده و بدون غایت خواهد بود.»

خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: «افحسبتم انّما خلقناکم عبثا...؟^۳ آیا پنداشتید شما را بیهوده آفریدیم و شما به سوی ما باز نمی‌گردید.»

۱. راغب اصفهانی، مفردات راغب، ص ۳۶۴.

۲. البروج، آیه ۱۳.

۳. مؤمنون، آیه ۱۱۵.

هدف از خلقت و آفرینش انسان، بیهوده و عبث نیست اگر جامعه‌ای با چنین بینش و اعتقادی (بیهوده و عبث بودن خلقت) زندگی کند، اجتماعی ناامن و پر از هرج و مرج و فساد و ناهنجاری‌ها داشته و اجتماعی کسل‌آور و بی‌نشاط و خسته‌کننده‌ای خواهد داشت.

پرفسور یونگ که از اساتید بزرگ روان‌کاوی غرب است می‌گوید:

«دو سوم بیماری‌هایی که از سراسر جهان به من مراجعه کرده‌اند افراد تحصیل کرده و موفقی هستند که درد بزرگ یعنی (پوچی) و (نامفهومی) و بی‌معنی بودن زندگی، آنها را رنج می‌دهد. مطلب آن است که بر اثر تکنولوژی و جمود تعالیم و کوتاه‌نظری و تعصب، بشر قرن بیستم (لامذهب) است و سرگشته در جستجوی روح خود است و تا مذهبی نیاید آسایش ندارند و بی‌مذهبی، پوچی و بی‌معنی بودن زندگی را موجب می‌شود.»^۱

(ب) تربیت و معاد

اعتقاد به معاد می‌تواند بر امنیت اجتماعی تأثیر بگذارد و جامعه‌ای امن بسازد. یکی از فواید اعتقاد به معاد، مسئولیت‌پذیری است. جامعه‌ای که مسئولیت‌پذیری نداشته باشند، همین عامل سبب از بین رفتن امنیت و کم‌رنگ شدن ایثار، همیاری و هم‌دلی اجتماعی می‌شود.

«یک عامل بازدارنده قوی در برابر گناه و خطاکاری و هم‌یک عامل محرک و نیرومند برای تشویق سرمایه‌گذاری مادی و معنوی در راه خدمت به خلق خدا و نیکی‌ها گردد. اثراتی که ایمان به عالم پس از مرگ می‌تواند در اصلاح افراد فاسد و منحرف و تشویق افراد فداکار و مجاهد و لایق داشته باشد به مراتب بیشتر از اثرات دادگاه‌ها و کیفرهای معمولی و بیش از پاداش‌ها و تشویق‌های عادی است.»^۲

بدیهی است که معاد نقش بسیار مهمی در اعمال و رفتارهای ما دارد، زیرا این اعمال و رفتارهای ما از عقاید سرچشمه می‌گیرد و این شخص معتقد است که خداوند متعال حاکم و آگاه، به تمام امور بیناست، و اعمال خوب و بد انسان‌ها را می‌بیند، چنین شخصی از گناه و ناپاکی‌ها دوری می‌کند و برای رضایت خداوند متعال اعمال و رفتارهای نیک انجام می‌دهد. چنین اعتقادی سبب می‌شود شخص همیشه مواظب اعمال خوب و بد خود باشد و به اصلاح

۱. ر.ک. محمدتقی فلسفی، معاد از نظر روح و جسم، ج ۱، ص ۴۴.

۲. ناصر مکارم شیرازی، معاد و جهان پس از مرگ، ص ۶۰.

خود بپردازد و از خود غافل نباشد؛ همیشه گناه را سم مهلک و باعث دوری او از معبود خود بداند، پس انسان آگاه معتقد هیچ وقت کاری نمی‌کند که سبب دوری او از معبودش شود. «تأثیر اعتقاد به معاد در زندگی فردی و اجتماعی انسان منحصر نمی‌شود، بلکه آثار اجتماعی نیز به دنبال دارد. در جامعه‌ای که ایمان به معاد زنده است، افراد، اهتمام بیشتری به حفظ حقوق دیگران دارند و مفسد اجتماعی از جمله مفسد حقوقی، اقتصادی، اخلاقی و... کمتر به چشم می‌خورد.»^۱

حال این انتظار و خداباوری چقدر در امنیت اجتماعی مؤثر است، با توجه به بحث مختصری که از معاد داشتیم می‌توان گفت انتظار و خداباوری، نقش و تأثیر فراوانی بر امنیت دارد. انتظار، باعث شناخت معاد و اعتقاد به معاد می‌شود، چون انتظار باعث می‌شود که فرد از پوچی، بیهودگی خلاص یابد و در عوض امید، نشاط و برنامه زندگی دنیوی و اخروی داشته باشد. معاد هم باعث می‌شود که فرد، احساس پوچی و بیهودگی نکند و برای دنیا و آخرتش تلاش و کوشش کند، همین امید به جهان دیگر، فرد را از پوچی و تهی بودن نجات می‌دهد، انتظار باعث شناخت معاد شده و او را برای ساختن دنیای دیگر به تلاش و کوشش وا می‌دارد. یکی دیگر از فواید انتظار یاد معاد است، چرا که منتظر همیشه مراقب اعمال و رفتارهای خود است و همیشه در پی رضایت خداوند متعال و خوشحال کردن حجت الهی است که او را ناظر بر اعمال خود می‌داند، زیرا به واسطه او به معاد شناخت پیدا کرده و به روز حساب اعتقاد دارد، به اعمال و رفتارهای خود رسیدگی می‌کند. فرهنگ انتظار سبب استحکام او در اعتقاد به معاد شده و به زندگی او امید، نشاط و شادی می‌بخشد، انتظار موجب رساندن بندگان به تکامل و عبودیت و بندگی خداست. وقتی منتظر با چنین اعتقادی حرکت می‌کند و همیشه خود را در محضر خداوند متعال می‌بیند ولی خدا را ناظر اعمال می‌داند، مواظبت بر اعمال و رفتار خود و اجتناب از گناه و رعایت حقوق جامعه و خدمت‌رسانی به آنان را جزء عبادت می‌داند، چنین بینشی باعث امنیت اجتماعی می‌شود و زندگی مطلوب را برای افراد به ارمغان می‌آورد.

۱. حسن محیطی اردکان، نقش آموزه معاد در باسازی علوم انسانی دستوری، ص ۶۲.

۳. نگاه انتظار به مسئولیت پذیری در امنیت اجتماعی

مسئولیت پذیر بودن یعنی در برابر خودمان باید پاسخگو باشیم، مسئولیت پذیری به یک الزام و تعهد درونی از طرف فرد برای انجام همه فعالیت‌های مطلوبی که دارد، بر عهده او گذاشته شده و از درون فرد سرچشمه می‌گیرد.

مسئولیت به معنای تعهد و ضمانت نیز می‌باشد. در حقیقت، مسئولیت از جمله مفاهیمی است که درباره انسان گفته می‌شود. هر زمانی که از انسان فعل یا رفتاری سر زدند این مفهوم بیشتر نمایان و پررنگ‌تر می‌شود. پس مسئولیت، مفهومی است که بشر همواره در زندگی‌های فردی و اجتماعی خود با آن در ارتباط است. مسئولیت‌پذیری گستره وسیعی دارد که می‌توان در حوزه‌هایی از قبیل ارتباط با معبود و خالق، خانواده و حتی محیط زیست که یکی از مباحث مهم اجتماعی است تعریف کرد. کمال و رشد انسان چه از لحاظ روحی جسمی یا فردی و اجتماعی در مسئولیت‌پذیری دخیل و نقش مهم و اساسی دارد. مسئولیت‌پذیری نسبت به مسائل اجتماعی و جامعه تأثیر گذاری مفیدی دارد و می‌توان با مسئولیت‌پذیری و با تعهد و ضمانت به آن به امنیت جامعه کمک کرد. انتظار که یکی از معیارهای مهم و اساسی است باید در وجود هر منتظری باشد و مسئولیت‌پذیری و از آن مهم‌تر تعهد و ضمانت داشتن و پایبند بودن به آن بسیار مهم است. و منتظر باید مسئولیت خود را به خوبی و دور از نقص انجام دهد. این بهترین کمک به امنیت اجتماعی است. چون جامعه به مسئولیت‌پذیری نیاز دارد و با انجام مسئولیت-پذیری و انجام وظایف امنیت اجتماعی تأمین می‌شود.

«بشر موجودی است که به تنهایی توانایی برطرف کردن نیازهای خود را ندارد. او هم در تأمین نیازهای مادی، مانند خوراک، پوشاک، مسکن و غیره نیازمند همکاری با دیگران است و هم در تأمین نیازهای معنوی، مانند دوستی و مهرورزی، نیازمند فردی است که او را دوست بدارد و او نیز آن را دوست داشته باشد. انسان ناگزیر از حیات اجتماعی است و بسیاری از موهبت‌های زندگی خویش را در گرو جامعه می‌بیند. در سایه تعامل با اجتماع از غم تنهایی رها می‌شود.»^۱

۱. رضا باقی زاده، مسئولیت‌شناسی (آشنایی با سبک زندگی اسلامی)، ص ۳۴.

خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: «إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ...؛^۱ ما امانت [تعهد، تکلیف، ولایت الهی و مسئولیت] را بر آسمان‌ها و زمین و کوه‌ها عرضه داشتیم آنها از حمل آن ابا کردند و از آن هراس داشتند، اما انسان آن را بر دوش کشید، او بسیار ظالم و جاهل بود [قدر دان این نعمت نبود به خود ظلم کرد].»

خدای متعال برای تکامل بشر و به کمال رسیدن او تکالیفی به وسیلهٔ رسولان و حجت‌های خود برای بندگان ابلاغ فرموده است از جمله و مهم‌ترین تکالیف بندگی، اطاعت از خدای تعالی است. انسان در اجتماع زندگی می‌کند و زندگی او در اجتماع از نیازها و لوازم او است. اگر افراد جامعه هر کدام به نوبه خود به وظایف، تکالیف و مسئولیت‌های خود عمل کنند، جامعه‌ای سالم، پاک و از هرگونه آلودگی خواهیم داشت که این موجب امنیت اجتماعی جامعه می‌شود و انسان در جامعه و محیط پاک بهتر می‌تواند به معنویت بپردازد. انتظار مطلوب، وظایفی همچون انجام تکالیف، تعهد در برابر وظایف و مسئولیت‌های اجتماعی را به منتظران تأکید می‌کند تا باعث رشد و به تکامل رسیدن فرد شود. پس فرهنگ انتظار تعهد در برابر مسئولیت و انجام تکالیف خود (تکلیف الهی و یا تکالیفی که جامعه بر عهده او گذاشتند) را می‌آموزد و با این فرهنگ می‌توان به امنیت جامعه رسید.

الف) مسئولیت در برابر خانواده

یکی از مهم‌ترین وظایف و مسئولیت‌ها در برابر خانواده، احترام و کمک به والدین است. احترام به والدین آن قدر با ارزش و مهم است که خداوند متعال به آن سفارش فرموده است و حتی پیشوایان دین ما هم به آن سفارش فراوانی کرده‌اند. خانواده، نقش بسیار مهمی در تأمین نیازهای روانی، روحی، جسمی، عاطفی و اجتماعی دارد که باعث پیدایش شخصیت و هویت فرد شده و رشد و پیشرفت استعدادها و توانمندی‌های فرد می‌شود.

۱. احزاب، آیه ۷۲، «إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ وَ الْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَ حَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا.»

خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: «و بالوالدین أحساناً؛ به پدر و مادر خود نیکی کنید.»^۱

در جای دیگر می‌فرماید: «و لا تقل لهما أف؛ به پدر و مادر خود اف هم نگویند.»^۲ این فرمان احترام به پدر و مادر فقط مختص به دین مبین اسلام نبوده در ادیان دیگر هم به این مطلب سفارش شده است: «و إذ أخذنا ميثاق بني إسرائيل لا تعبدون إلا الله و بالوالدین إحساناً؛^۳ و چون از فرزندان اسرائیل پیمان گرفتیم جز خدا را نپرستند و به پدر و مادر... احسان کنید» و چون از فرزندان اسرائیل پیمان محکم گرفتیم که: «جز خدا را نپرستید و به پدر و مادر و خویشان و یتیمان و مستمندان احسان کنید.»

خداوند متعال احترام والدین را در کنار عبادت خود آورده که این نشانگر احترام، ارزش، جایگاه و اهمیت خدمت به والدین است. که هر فرزندی در برابر والدین، وظیفه‌ای سنگین و تکلیف بزرگی بر عهده دارد و آن تکلیف، احترام به والدین است. اگر فرد از فرهنگ انتظار بهره‌مند بشود یکی از مهم‌ترین وظایفی که بر عهده او قرار می‌گیرد مسئولیت در برابر خانواده است، چرا که برای امنیت جامعه به خانواده‌ای سالم نیاز است تا بتوان در برابر مسئولیت‌های جامعه موفق شد.

مسئولیت در برابر همسر، فرزندان و رسیدگی و مراقب تربیت آنان بودن سبب می‌شود آنان هم مسئولیت و وظیفه‌های خود را به خوبی انجام دهند که این امر سبب زندگی با نشاط و گرم در خانواده می‌شود.

اگر در خانواده پدر نسبت به تربیت فرزندان کوشا و جدی باشد و این مسئولیت را به خوبی انجام دهد سبب می‌شود، این تربیت در جامعه هم اثرگذار باشد و با تربیت درست فرزندان و انجام مسئولیت‌پذیری درست، فرزندی مفید و ثمربخش به جامعه تحویل شود تا آنها هم

۱. اسراء، آیه ۲۳. «و بالوالدین احساناً.»

۲. همان «و قضی ربک ألا تعبدون إلا إیاه وبالوالدی إحساناً إیما یبلغن عندک الکبر أحدهما أو کلاهما فلا تقل لهما أف و لا تنهرهما و قل لهما قولاً کریماً.»

۳. بقره، آیه ۸۳ «و إذ أخذنا ميثاق بني اسرائیل لا تعبدون إلا الله و بالوالدین إحساناً و ذی القربی و الیتامی و المساکین.»

بتوانند برای جامعه خود مفید بوده به امنیت و آرامش جامعه کمک کنند و در آینده‌ای نزدیک مسئولیت‌پذیر باشند و به جامعه و هم‌نوعان خود خدمت کنند.

بی‌مسئولیتی نسبت به خانواده سبب سستی بنیاد خانواده و سرد شدن کانون گرم آن و حتی جدایی خانواده از هم می‌شود و این بزرگ‌ترین مشکلات اجتماعی را در بر دارد و موجب ناامنی در خانواده و محیط زندگی همسایگان هم می‌شود، چنین رفتاری عملکرد جامعه را ناامن می‌کند. پس با مسئولیت‌پذیری در برابر خانواده می‌توان امنیت و آرامش را در جامعه به ارمغان آورد و انتظار اهمیت فراوانی به کانون گرم و بانشاط خانواده می‌دهد. یکی از درس‌های انتظار برای منتظران، مسئولیت‌پذیری است که از ویژگی‌های مهم هر منتظر می‌باشد. کسی که مسئولیت‌پذیر نباشد منتظر هم نمی‌تواند باشد. منتظر باید در وهله اول نسبت به خانواده خود مسئولیت‌پذیر باشد. برای جامعه سالم با امنیت، نیازمند خانواده سالمی است، چرا که خانواده‌ای که دارای افرادی سالم و مسئولیت‌پذیرند به امنیت اجتماعی هم کمک می‌کنند. پس فرهنگ انتظار می‌آموزد که افراد جامعه نسبت به خانواده خود مسئولیت‌پذیر باشند و مسئولیت خود را به درستی انجام دهند تا بتوانند به امنیت جامعه کمک کنند.

ب) مسئولیت در برابر جامعه

سرنوشت فرد و هر جامعه‌ای به دست افرادی است که مسئولیت‌پذیر بوده و به وظایف خود عمل کنند و همیشه به فکر خدمت به مردم باشند چنین افرادی خدمتگذار مردم‌اند و در جامعه قابل اعتماد و محترم هستند. فرهنگ انتظار برای جامعه ارزش و اهمیت فراوانی قائل است، چرا که در یک جامعه و محیط سالم است که می‌شود به راحتی و بدون اضطراب اجتماع را با فرهنگ انتظار آشنا کرد و فضای جامعه را به سوی معنویات سوق داد. فضا و محیط سالم جامعه بسیار مهم و ضروری است. اگر محیط جامعه سالم نباشد مشکلات فراوانی به وجود می‌آید و افراد اجتماع نمی‌توانند به راحتی مسیر تکامل و سعادت را بیمایند و باید برای رسیدن به معنویت خود را از محیط‌های ناسالم دور کنند که این خود مشکل بزرگی است. اگر جامعه با فرهنگ انتظار آشنا باشد و به تکالیف و مسئولیت‌های خود عمل کند محیط جامعه آنان سالم و

آرام خواهد بود و از لحاظ روحی و روانی هم امنیت خواهند داشت. انتظار می‌تواند محیط سالم و با نشاط و شادابی را برای افراد جامعه ساخته، امنیت اجتماعی را به ارمغان بیاورد.

این روحیه و تقویت مسئولیت‌پذیری است که سبب تقویت روابط سطح جامعه و برطرف کردن مشکلات و برآوردن نیازمندی‌های مردم است، نیز مسئولیت‌پذیری سبب آرامش روانی و جسمی و امنیت جامعه و دوری از تفرقه و اختلافات می‌باشد.

دین مبین اسلام نسبت به مسئولیت افراد در جامعه، دارای گستره‌ای از رفتارهای اجتماعی افراد در جامعه می‌باشد، مانند یاری مستضعفان، رعایت حقوق، احترام به دیگران، انفاق، جهاد، ایثار و همچنین مشارکت در امور اجتماعی که بسیار مهم است، از قبیل اقامه نماز جمعه و جماعات، و حفظ آرامش جامعه با امر به معروف و نهی از منکر که باعث تقویت فرهنگ غنی اسلامی و دینی می‌شود.

چنین شخص مسئولیت‌پذیری که به وظایف خود متعهد است می‌تواند برای جامعه بسیار مفید و ثمربخش باشد و جامعه خود را به سوی پیشرفت سوق دهد و سبب آرامش و امنیت جامعه شود. امنیت هر جامعه از مسئولیت‌پذیری درست و به وظایف خود تعهد داشتن سرچشمه می‌گیرد. انتظار به منتظران می‌آموزد که مسئولیت‌پذیر باشند و به جامعه خود خدمت کنند. اگر جامعه‌ای دارای فرهنگ انتظار باشد افراد جامعه با شوق و اشتیاق، مسئولیت‌های جامعه را بر عهده می‌گیرند و نسبت به آن متعهد و وظیفه‌شناس هستند و این امر، امنیت اجتماعی را تضمین می‌کند. اگر افراد جامعه با فرهنگ انتظار آشنا باشند و روحیه انتظار داشته باشند، به فکر زمینه‌سازی ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه خواهند بود، و این نیازمند جامعه‌ای سالم و با نشاط است که در سایه مسئولیت‌پذیری افراد جامعه محقق می‌شود. فرهنگ انتظار به افراد جامعه روحیه‌ای مسئولیت‌پذیر می‌دهد تا در برابر خود و افراد جامعه مسئولیت‌پذیر باشند، چرا که منتظر حقیقی، خود را زمینه‌ساز ظهور منتظر می‌داند و برای رضایت حجت الهی که در مسیر ظهور او گام برمی‌دارد باید روحیه‌ای مسئولیت‌پذیر در برابر خود و افراد جامعه داشته باشد تا جامعه را با فرهنگ مهدوی عجل الله تعالی فرجه و مباحث انتظار آشنا کند. مسئولیت‌پذیری در کنار فرهنگ انتظار می‌تواند به امنیت اجتماعی جامعه کمک فراوانی کند.

ج) مسئولیت و محیط زیست

یکی از مسائل مهم و ضروری که نشاط، آرامش و امنیت هر جامعه به آن بستگی دارد و از مباحث و دغدغه‌های روز جامعه است که به آن بی‌توجهی شده و اهمیت داده نمی‌شود، بحث محیط زیست است. بی‌اعتنایی به آن یکی از آفات بزرگی است که امنیت جامعه را متزلزل می‌کند.

افراد هر جامعه نه تنها در برابر رفتار هم مسئول‌اند، بلکه نسبت به محیط زیست که مسئله کلیدی هر جامعه است باید مسئولیت‌پذیر باشند. مسئولیت‌پذیری نسبت به این امر آثار فراوانی از لحاظ سلامتی و نشاط روانی و جسمی دارد و سبب کنترل آلودگی، سیلاب و خشکسالی شده هوای مناسب و پاک را به ارمغان می‌آورد.

«تبیین محیط زیست، ضرورت اهتمام به تأمین سلامت آن اصول مبادی زیست محیطی، راه‌های نیل به محیط سالم و بالأخره اهداف اصیل آن، از آن جهت که از حقوق اساسی بشر است از یک سو و از سوی دیگر جزء وظایف بشری است و تأمین آن از علوم انسانی پایه می‌گیرد و از قدرت‌های بشری مایه‌گیری می‌کند؛ چنان که تخریب آن نیز در اثر نشناختن حقوق بشر یا انجام ندادن وظایف بشری است. پیوند انسان با خود، رابطه انسان با انسان و بالاخره ارتباط انسان با جهان هرچند به نحو اختصار معلوم شود تا در پرتو آن ضرورت تحصیل محیط زیست سالم و لزوم حفظ آن روشن شود»^۱.

امام صادق علیه السلام در این باره می‌فرماید: «لا یطیب السکنی الا بثلاث، الهواء الطیب و الماء الغزیر العذاب، و الأرض الخوراء»^۲ زندگی بدون احراز سه عامل حیاتی گوارا نیست، هوای پاک و تمیز، آب فراوان و گوارا، زمین حاصلخیز و قابل کشت و زرع».

خداوند متعال همه عناصری که برای زندگی انسان نیاز است برای او آفریده در اختیار او قرار داده است و اجتماع را برای نگهداری و محافظت از آن مکلف کرده است.

«سلامت محیط زیست، ارتباط تنگاتنگ با حیات سالم جامعه دارد، همان گونه که بهداشت و پیشگیری مقدم بر درمان و معالجه است، تأمین فضای سالم و محیط زیست مناسب نیز مقدم

۱. عبدالله جوادی آملی، اسلام و محیط زیست، ص ۱۹.

۲. مجلسی، بحار الأنوار، ج ۷۵، ص ۲۳۴.

بر جبران خسارت‌های ناشی از محیط زیست آلوده است. سالم نگه‌داشتن محیط زیست؛ یعنی رعایت حق زمین، هوا، آب، خاک، دریا، صحرا، کوه و دشت، گیاهان، حیوانات و سایر موجودات و عرصه‌های زیست محیطی که ارتباط با حیات جامعه دارند.^۱

فرهنگ انتظار نقش بسیار مهمی در حفظ و نگهداری محیط زیست دارد. برای نشاط روحی و روانی جامعه، و استفاده سالم از تفریحات برای رفع خستگی، و آرامش روح و روان، باید به محیط زیست احترام گذاشت.

در اسلام نسبت به محیط زیست سفارش فراوانی شده است، مثلاً کاشتن درخت را اعمال خیر می‌داند. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در این باره می‌فرماید: «سبع یجری للعبد اجرهنّ و هو فی قبره بعد موته: من علم علماً أو أجرى نهراً أو حفر بئراً أو غرس نخلاً أو بنى مسجداً أو ورث مصحفاً أو ترک ولداً یستغفر له بعد موته»^۲ در این روایت شریف درختکاری در کنار آموختن دانش، ساختن مسجد، توریث قرآن یا کتاب علمی دیگر واقع شده و این نشانه اهتمام اسلام به درختکاری است. در اسلام به نگهداری، قطع نکردن و آبیاری آن دستور داده شده است. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «من سقى طلحةً أو سدره فکانما سقى مؤمناً من ظمأ؛ هر کسی درخت محتاج به آبیاری را سیراب نماید گویا انسان مؤمن تشنه را سیراب نموده است.»

این روایت بیانگر آن است که اهمیت دادن به محیط زیست از عبادات است. جامعه‌ای که به دنبال امنیت اجتماعی است باید دارای نشاط روحی باشد و از این راه محیط زیست هم سالم می‌ماند.

«در نظام ارزشی اسلام همه اعمال نیک پایدار است، ولی برخی کارها به عنوان اعمال جاودانه و ماندنی مطرح شده‌اند، از جمله آثار خیر ماندنی، احیای محیط زیست، مانند درختکاری، حفر قنات یا چاه آب، سد سازی و دیگر فعالیت‌هایی است که بستر مناسبی را برای زیست بشر فراهم می‌کند.»^۴

۱. عبدالله جوادی آملی، اسلام و محیط زیست، ص ۳۸.

۲. نهج الفصاحه، ص ۴۹۷.

۳. حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۴۲.

۴. عبدالله جوادی آملی، محیط زیست در اسلام، ص ۱۹۹.

فرهنگ انتظار به افراد جامعه می‌آموزد که در برابر حقوق دیگران احترام گذاشته و از نعمت‌های الهی به خوبی استفاده کنند و شکرگزار این نعمت الهی باشند یکی از راه‌های شکرگزاری از این نعمت طبیعت و محیط زیست، استفاده کردن از آن و کوشش در حفظ آن است. انتظار سبب نشاط روحی و روانی افراد و امنیت اجتماعی جامعه می‌شود.

بشر به خاطر اینکه موجودی اجتماعی است و به ارتباطات و رفت و آمد با جامعه نیاز دارد نسبت به هر آنچه با امنیت ملی ارتباط دارد، مانند معنویات، اعتقادات، مسئول بوده و در برابر آن متعهد است. فرهنگ انتظار مطلوب که نگاه ویژه‌ای به محیط زیست دارد که از بزرگ‌ترین نعمت‌های الهی است، این مسئولیت‌پذیری را به منتظر یاد می‌دهد که از این سرمایه که باعث سلامت روح و جسم جامعه است به خوبی محافظت و نگهداری کند و برای آبادانی آن بکوشد. منتظر که منتظر را ناظر بر اعمال خود می‌داند از هر چیزی که باعث ناراحتی ایشان می‌شود می‌پرهیزد و به تمام حقوق موجودات، چه افراد جامعه و چه حیوانات احترام می‌گذارد یکی از این حقوق، محیط زیست است که حق حیوانات است و اسلام تأکید فراوانی به حقوق حیوانات دارد. منتظر واقعی نه تنها به محیط زیست ضرر نمی‌رساند، بلکه مواظب و پشتیبان آن است، چرا که محیط زیست افرون بر اینکه از حقوق حیوانات است، برای سلامتی، نشاط و شادابی بشر هم مفید است اگر ما از فواید محیط زیست آگاهی داشتیم همواره نسبت به حفظ آن کوشا بوده و احساس مسئولیت می‌کردیم.

نتیجه

فرهنگ انتظار سبب می‌شود افراد جامعه مسیر درست زندگی را انتخاب کنند و برای رسیدن به آرمان‌های مهدوی، مدینه فاضله باید قبل از هر چیزی جامعه‌ای سالم با نشاط معنوی داشته باشند تا بهتر بتوانند به آرمان‌های بالایی که دارند برسند. انتظار درست (مطلوب) باعث زندگی مطلوب و امنیت اجتماعی می‌شود. با توجه به اینکه جامعه با فرهنگ مهدوی عالمی و با فواید و تأثیرات انتظار، زیاد مانوس نیستند، لذا در این مقاله به بخشی از تأثیرهای انتظار بر امنیت اجتماعی جامعه اسلامی پرداخته شده است. اگر جامعه‌ای دارای فرهنگ انتظار درست باشد از فرهنگ‌های غلط، به ویژه فرهنگ غلط غرب جلوگیری می‌کند و باعث آرامش و نشاط و

شادابی در اجتماع خواهد شد و حتی افراد جامعه را از اضطراب و استرس‌ها دور می‌کند، یعنی فرهنگ انتظار هم تأثیر فردی دارد و هم اجتماعی، البته اگر فرد، فرد اجتماع از نعمت انتظار درست بهرمنند باشند همین‌ها هستند که جامعه خود را تشکیل می‌دهند و لذا در امنیت آن تأثیرگذارند. در این مقاله به تأثیر انتظار بر ارزش‌های اجتماعی و امنیت آنها پرداخته شده است که انتظار در خداآوری و امنیت جامعه و حتی در مسئولیت‌پذیری در برابر خود، خانواده، جامعه و محیط زیست اثرگذار است. اگر جامعه‌ای از فرهنگ انتظار برخوردار باشد در امنیت اجتماعی اثرگذار است و دارای جامعه‌ای سالم و مدینه فاضله خواهد بود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع *قرآن

۱. آصفی، محمد مهدی، «انتظار پویا»، بنیاد فرهنگی حضرت مهدی علیه السلام، تهران، چاپ دوم، ۱۳۸۴ ش.
۲. دانش، جابر، **جامعه‌شناسی دین**، انتشارات دفتر نشر معارف، چاپ اول، ۱۳۸۶ ش.
۳. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، **مفردات**، مترجم: حسین خداپرست، ناشر نوید اسلامی، چاپ هفتم، بی‌تا.
۴. ربانی، محمدتقی، «جامعه موعود صالحان، الگوی جامعه توسعه یافته»، پژوهش‌ها مهدوی، ص ۸۸، ش ۱۵، زمستان ۱۳۹۴ ش.
۵. زکی بدوی، احمد، **معجم مصطلحات العلوم الاجتماعیه**، بیروت، متبئه لبنان، چاپ اول، ۱۳۹۵ ش.
۶. سید رضی، ترجمه جعفری محمد تقی، **نهج البلاغه**، نشر آثار جعفری، چاپ اول، ۱۳۸۶ ش.
۷. عبدی پور، حسن، **نقش اجتماعی انتظار**، قم، مؤسسه بوستان کتاب، چاپ اول، ۱۳۸۶ ش.
۸. فاروقی، حارث سلیمان، **المعجم القانونی**، مکتبه لبنان، چاپ اول، ۲۰۰۸ ق.
۹. فلسفی، محمدتقی، **معاد از نظر روح جسم**، نشر دفتر فرهنگ اسلامی، چاپ ششم، ۱۳۸۶ ش.
۱۰. کلینی، محمد بن یعقوب، **کافی**، مترجم: بهبودی، محمدباقر، غفاری، علی‌اکبر، انتشارات اسوه، بی‌تا، بی‌تا.
۱۱. محمدی ری شهری، محمد، **میزان الحکمه**، مترجم: حمیدرضا شیخی، انتشارات دارالحدیث، چاپ اول ۱۳۷۸ ش.
۱۲. محیطی اردکان، حسن، **نقش آموزه معاد در باسازی علوم انسانی دستوری**، انتشارات مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی، چاپ اول، تابستان ۱۳۹۴ ش.
۱۳. مصباح یزدی، محمدتقی، **خودشناسی برای خودسازی**، قم، انتشارات مؤسسه پژوهشی امام خمینی، چاپ نوزدهم، تابستان ۱۳۹۴ ش.
۱۴. مصطفوی، حسن، **التحقیق فی الکلمات القران**، ناشر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۶ ش.
۱۵. مطهری، مرتضی، **قیام انقلاب حضرت مهدی علیه السلام**، ناشر صدرا، چاپ چهل یکم، ۱۳۹۴ ش.
۱۶. مکارم شیرازی، ناصر، **معاد و جهان پس از مرگ**، انتشارات سرور، چاپ ششم، ۱۳۸۶ ش.

۱۷. مکارم شیرازی، ناصر، **مهدی انقلاب بزرگ**، قم، نشر هدف، چاپ اول، ۱۳۵۷ش.
۱۸. نوری، میرزاحسین، **مستدرک الوسائل مستنبط المسائل**، ناشر مؤسسه آل بیت علیهم‌السلام، بیروت، ۱۴۰۸ق.
۱۹. نویدنیا، منیژه، **امنیت اجتماعی روایتی جامع**، ناشر مطالعات راهبردی، چاپ اول، ۱۳۸۸ش.
۲۰. همتیان، علی اصغر، **امنیت اجتماعی در آموزه‌های وحیانی**، قم، انتشارات مؤسسه بوستان کتاب، چاپ اول، ۱۳۹۲ش.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 رتال جامع علوم انسانی